



20.89x27.81	1/6	עמוד 46	לאשה	15/06/2020	73340088-3
מאגנס - הוצאת ספרי - 25910					

הריירה

צפורה רומן
צילום: שלו שלום



תמר אשל תהיה בת 100 (!) בחודש הבא. היא שירתה בכל
הצמתים המרכזיים של המדינה: בצבא הבריטי, בהגנה, באו"ם,
במשרד ראש הממשלה. היא הייתה ח"כית וגם שגרירה.
אז למה דווקא היא, מודל לאישה עצמאית ואמיצה שחיה לפי
הסטנדרטים הגבוהים שהציבה לעצמה, כועסת על ארגוני הנשים?
למה כשעברה לברזיל, בתה בת ה-11 נשארה בארץ?
ואיך לשיטתה מתגברים על אהבה ענקית
שהסתיימה מוקדם מדי?

אתן עובדות אחת עם השנייה. תעברו עם גברים, תוכיחו את עצמכן
בחברה הכללית, והגברים יהיו שותפים שלכן במאבק להעלאת
השכר לנשים ולשוויון, בזכות ולא בחסד."

לאשל ימלאו בחודש הבא 100. עניין לא פעוט כשלעצמו ובטח
לאור התובנות שהיו לה כאישה צעירה בתקופה שבה מדינת יש
ראל עדיין הייתה חלום רחוק, כשנשים עברו רק במשרות זוטות,
ולא הייתה להן כל נוכחות במקומות שבהם מתקבלות ההחלטות

אז שהיא זוכרת את עצמה, ניהלה תמר אשל ויכוח פמי-
ניסטי נוקב עם אמה. "אמא הייתה בוגרת אוניברסיטה,
אישה סקרנית, מלאת מרץ שהתנרבה בעשרות מקומות,
ניהלה ועדת ביקורת לפרסונים, הייתה פעילה בוויצ"ו ובקידום
מעמד האישה, אבל לא עברה כשום עבודה שמשתכרים בה", נזכרת
אשל. "זה היה 'לא מוכבד' מבחינת אבא שלי שהיה תעבור מחוץ
לבית. אני אמרתי לה: 'אתן הנשים, תפסיקו להיות במכלאה שבה

ת



21.61x27.55	2/6	עמוד 47	לאשה	15/06/2020	73340089-4
מאגנס - הוצאת ספרי - 25910					

"עד גיל 97 הייתי
בריאה לגמרי".
תמר אשל בדירתה





20.62x26.75	3/6	עמוד 48	לאשה	15/06/2020	73340090-6
מאגנס - הוצאת ספרי - 25910					

"הגשתי בקשה להצעת חוק לשינוי היחס למתלוננת על אונס, כי התנהגות המשטרה לנאנסות הייתה נבזית. ביקשו ממני לשנות את שם ההצעה ולא להזכיר את המילה אונס כי 'זה לא נאה', אבל התעקשתי"

תלמידה טובה וענווה. כך חשבו אז על בנות. "בגיל 14 התגייסתי להגנה והשתתפתי בהכנת רימונים, וכשפרצו המאורעות ב-1936 גויסנו כקשריות. לפני יום הולדתי ה-17 עשיתי בגרות והתחלתי ללמוד ביולוגיה באוניברסיטה בירושלים. אחרי שנה החלטתי להתמחות במחלות של צמחים כדי לעזור להתפתחות החקלאות בארץ, ונסעתי לאוניברסיטת לונדון כדי ללמוד את התחום".

חיילת בריטית

"לא להישאר במקום אחד"

הדרכון הבריטי שלה היה אוצר של ממש עבור אנשי המדינה שבדרך, ועוד טרם מלחמת העולם השנייה התבקשה על ידי ההגנה להקים בלונדון תחנת אלחוט ולהעביר ארצה ידיעות מוצפנות במוסר. היא הייתה אז סטודנטית לחקלאות, אבל בלונדון, שספגה אז הפגזות קשות מהגרמנים, הוחלט להעביר לעיר קיימברידג' את מעבדות האוניברסיטה שבהן למדה. כשהייתה שנוכחותה נדרשת בבירת אנגליה, היא נאלצה להחליף את חוגי הלימוד שלה לערבית, אסלאם ומזרח תיכון. "העולם בלהבות, הארץ שלי בסכנה, ואני מחויבת לכלל ולא לפרט", אמרה אז ויישמה לאורך כל הדרך. בהמשך התגייסה לצבא הבריטי, התקבלה לחיל המודיעין ונשלחה למצרים. "כשביקשתי חופשה לביקור משפחתי, הבינו את זיקתי לארץ, נזרקתי למודיעין והועברתי לחיל החינוך". עם השחרור מהצבא הבריטי גויסה למודיעין של ההגנה בירושלים. כשהגיעה ארצה משלחת מאונסקו"פ (הוועדה המיוחדת של האו"ם לענייני ארץ ישראל) כדי להחליט על תוכנית החלוקה, הייתה אחראית על מרכז ההאזנה הטלפוני שבאמצעותו יכלו ראשי היישוב לקבל ידיעות על ההתרחשויות בזמן אמיתי. אחרי ההכרזה



כיו"ר המועצה ליהודי אתיופיה. סיפורי נולדה משהו מצחיק שבתי אמרה עליה. היא נעלבה

החשובות. היא עצמה כבר חיה את חייה אחרת לגמרי, ותכף נגיע גם לזה. כיום מתגוררת אשל בדיר המוגן "נופי ירושלים". ער גיל 97 הייתה עצמאית לחלוטין ופעילה בתחומים שונים, אבל אז לקתה במחלת ריאות קשה, שכמעט גרמה למותה. מאז היא צמודה לבלון חמצן 24/7, מצוידת במכשיר שמיעה, רתוקה לכיסא גלגלים, נעזרת במטפלת שמתגוררת איתה, ונשמרת מאוד מהקורונה. אבל המוח – הוא צלול לחלוטין. כשמונה שעות ישבנו יחד, בימי ההפוגה של הסגר. תחילה בגינת המעון ובהמשך בדירת שני החדרים שבה היא מתגוררת. והיא סיפרה וסיפרה. חזרה לאחור, וזכרת כל פרט ופרט, כל אירוע שבו נטלה חלק, כל שם ותאריך, כל עיסוק שהותירה בו חותם בעשיריות תחומים שבהם עסקה, בפעילות ציבורית, ממלכתית, עירונית, כלכלית, בינלאומית וביטחונית, גלויה וחשאית.

ילדה מחוננת

"תהיי תלמידי טובה וענווה"

היא נולדה כתמר שהם בלונדון ב-24 ביולי 1920, בת בכורה לעו"ד זאב שהם, שהיה שליח הסוכנות שם ולצילה פיינברג-שהם, אחותו של אבשלום פיינברג, ממייסדי ניל". שלוש שנים אחריה נולד אחיה היחיד, דוד, שנפטר לפני 15 שנים. ילדותה ונעוריה עברו בחיפה. "בגיל שש נכנסתי לבית הספר הריאלי, ואחרי חודש הקפיצו אותי ביתה, כי כבר לימדתי את עצמי לקרוא ולכתוב", היא מספרת. "בגיל עשר רצו לשלוח אותי לווינה ללמוד כלכלת בית, אבל סירבתי. כשביקשתי ללמוד במגמה ריאליזטית, הוריי העדיפו שאלמד מקצוע עות הומניים להרחבת האופקים ואמרו: 'את לא צריכה ללמוד קשה. תהיי

כך מגיעים לגיל מופלג

אחד ונעשית מומחית לו, הייתי יכולה להצטיין יותר ואולי גם הייתי מגלה רברים חדשים", מודה אשל. "אבל את זה אי-אפשר לתקן היום".

בריאות: "מעולם לא התעסקתי בבריאות שלי, האמנתי שצריך להמשיך לעבוד בלי להסתכל על הגיל, להתעניין בהמוץ דברים ולהזכיר תחומים חדשים, להיות סקרנית, לשאול. עד גיל 90 הייתי חברה פעילה בכל מיני מועצות וועדות, ועד גיל 97 הייתי בריאה ממש".

מוח צעיר: "כיום, כשהבריאות כבר לא משופרת, ויתרתי על המחשב, כי אני לא יכולה לשבת ליד שולחן ומעדיפה אייפד", היא אומרת. "אני מקדישה כל יום כחצי שעה לתוכנה אמריקאית שמגישה תרגילי זיכרון, חידות היגיון ופתירת בעיות בחשבון. התוכנה בודקת את התשובות ונותנת לי ציונים. אני גם קוראת עיתונים וספרים בעברית ובאנגלית לסירוגין (הספר הנוכחי הוא 'חלומותיהם החדשים' של חיים באר), מעורבת במתרחש, אבל משתדלת לא להרגיז את עצמי ולא לקחת ללב, כי זה לא טוב לבריאות".

בדידות: "אף פעם לא הרגשתי בודדה", מציינת אשל. "תמיד הייתי פעילה מאוד והיו לי הרבה חברים. בשנים האחרונות כל המחזור שלי כבר איננו. אבל יש לי מזל. בחורות שעברו איתי בעיריית ירושלים באות מדי פעם. עם אחת מהן, מרית רנון, שהייתה ראש הלשכה שלי ומנהלת לשכתם של חמישה ראשי ממשלה, אני בדידות רבה ואנחנו מדברות הרבה בטלפון. אבל, בזמן האחרון השמיעה שלי לא טובה והשיחה בטלפון לא פשוטה".

מוות: "אני לא פוחדת ממנו. חייתי מספיק. כמה צריך? די לי ב-102 או 104 מקסימום", היא אומרת. "אם אני יכולה להמשיך לראות טלוויזיה או לקרוא ספר וליהנות, זה בסדר. אם הראש שלי לא יעבוד, אני ממש לא רוצה לחיות. בעבר הייתי פעילה בהנהלת ליל"ך – לחיות ולמות בכבוד. אני חתומה על האמנה של ליל"ך ועל מסמכים נוספים, כדי שלא יאריכו את חיי לחינם, וכל מי שצריך לדעת, יודע".

חרטות: "אילו לא הייתי עוברת מתחום לתחום, אלא מתעמקת בנושא



21.7x27.87	4/6	עמוד 49	לאשה	15/06/2020	73340091-7
מאגנס - הוצאת ספרי - 25910					



למעלה מימין:
ובכיוון השעון:
נציגת ישראל
בוועדה למעמד
האישה של
האו"ם; חיילת
בצבא הבריטי;
הוריה, עו"ד
זאב שהם וצילה
פיינברג; במדרגות
המטוס עם בעלה
ז"ל, אז השגריר
בברזיל



כל התמונות מהאלבום האישי

ואייזנהאואר היה נשיא ארצות-הברית, יעל שאלה את אמה: "מי חשוב יותר, אייזנהאואר או בן גוריון? בן גוריון או גולדה?". כשנענתה שנשיא ארצות-הברית הוא הבכיר מכולם, אמרה: "אני אכתוב לאייזנהאואר שיכתוב לבן גוריון שיכתוב לגולדה, שאסור לה להעביר אותך כל כך קשה כמו שהמצרים העבירו את העבריים". "רק שנים אחד כך", מחייכת אשל, "כשהתקרבת יותר לגולדה והייתי יו"ר המועצה ליהודי אתיופיה, סיפרתי לה את זה. הייתי בטוחה שהיא תצחק, אבל היא ממש נפגעה.

"הייתי אמה משוגעת, אבל לא לפי מה שהיה מקובל אז. האיכות הייתה חשובה לי יותר מהכמות. כשהייתי חוזרת מהעבודה תמיד עשינו משהו: קראנו, טיילונו, שיחקנו. בדרך כלל צירפתי ילד או שניים מהשכנים. פעם אמרה לי אחת האמהות: 'את מקלקלת לנו את הילדים. לי אין זמן לשבת איתם ולספר להם, כי אני מבשלת ומנקה'. כשחיינו באמריקה לא קניתי טלוויזיה, כי רציתי שיעל תקרא ותשחק. יצאתי קשר עם השכנות שהיו להן ילדים בגילה, הזמנתי אותם לשחק אצלנו, ומדי פעם היא צפתה בתוכניות הטלוויזיה שלהם".

אחרי ארבע שנים בניו-יורק הוזמנה על ידי טדי קולק, ששימש כמנכ"ל משרד ראש הממשלה, לעמוד בראש הלשכה לסיוע טכני. היא הושאלה לתפקיד ממשרד החוץ וחזרה לארץ. "אז לא היו נשים בתפקידים גבוהים כאלה, וחשוב לי להגיד שעברתי מכרז וזכיתי בתפקיד בזכות ולא בחסד. זה היה התפקיד הכי מעניין בחיי", היא מרגישה. "הלשכה עסקה בתוכנית

על חלוקת הארץ והקמת המדינה בכ"ט בנובמבר 1947 נשלחה מטעם ההגנה לארצות-הברית, ושנה אחרי כן הגיעה למרסיי שבצרפת לסייע בפעילות של "עלייה ב". שם הכירה את בעלה הראשון, ליונל שוורץ, מתנדב מדרום-אפריקה. ב-1949, אחרי שהפכה לאם, הוצע לה להצטרף למשרד החוץ. "היה לי תנאי אחד", היא אומרת. "לא להיות עובדת בתקן של המשרד, כדי שאוכל לעזור מתי שארצה. המוטו שלי היה לא להישאר במקום אחד רק בגלל הנוחות. כל פעם חיפשתי אתגרים חדשים".

אישה גרושה

"הבנתי שאני צריכה משכורת"

ב-1951 החלה לעבוד במחלקת החקר של משרד החוץ ובהמשך כמנהלת לשכת המנכ"ל. "אחרי שנתיים הבנתי שנישואי לא מובטחים ושצטרף להישען רק על המשכורת שלי. הסכמתי לקבל תקן מהמשרד". הגרוש שלה חזר לדרום-אפריקה, והיא מונתה בשנת 1955 לחברה בנצי"גות הקבועה של האו"ם בניו-יורק. "נסעתי עם בתי יעל שהייתה אז בת שש, ועם מטפלת מהארץ שניהלה את הבית, בישלה וטיפלה בה. אני הייתי יוצאת בבוקר, חוזרת אחר הצהריים, ובערבים השתתפתי בקבלות פנים רשמיות". אבל יעל רצתה את אמה בבית. כשגולדה מאיר כיהנה כשרת החוץ

"כשנבחרתי לכנסת, לא התקבלתי יפה על ידי נשים ממפלגתי.

הן לא רצו אותי. הגעתי מלאת זכויות על עשייה, והן הרגישו כאילו שאני הולכת לגזול מהן יוקרה. הייתה שם מישהי שממש ירדה לחיי"



73340093-9	15/06/2020	לאשה	עמוד 50	5/6	10.62x28.03
מאגנס - הוצאת ספרי - 25910					

הסיוע האמריקאי, ולמעשה חלשה על כל תחומי החיים בארץ - חקלאות, תעשייה, בניית כבישים, הקמת מרכז מטאורולוגי, הבאת אקדמאים מחו"ל לאוניברסיטה העברית, מתן מלגות לסטודנטים בחו"ל, מה לא".

מזכ"לית נעמת

"נשים צריכות לפרוש בגיל 67"

אף על פי שהייתה אישה עצמאית ופמיניסטית בנשמתה, לפעילות למען מעמד האישה התפנתה בשלב מאוחר יותר בקריירה, כשימשה יו"ר הוועדה למעמד האישה באו"ם. "התחלתי להתעניין במצב הנשים בארץ ונבהלתי", היא מספרת. בראשית שנות ה-70 כיהנה כיו"ר מועצת ארגוני הנשים בישראל, וב-1974 נבחרה למזכ"לית מועצת הפועלות, שהפכה בהמשך לנעמת. גם שם נחשבה לאחת שלא הולכת בתלם. "כשהעליתי את נושא השוואת גיל הפנסיה לנשים ולגברים, קיבלתי מברקים מהמנקות של בית ההסתדרות, שלא היו מוכנות שיעלו להן את גיל הפנסיה, כי הרגליים שלהן מתנפחות מהעבודה. קראתי אותן אליי, שאלתי: 'מה התוכניות שלך? אחרת? התפוצצתי. הרגילו אותן שהן עוזבות בגיל 62, ולדעתי זה סקנדל. אי אפשר לעשות את זה על חשבון הגברים. צריך להעלות בהדרגה את גיל הפרישה לנשים ל-67. היום אין לי השפעה, אבל אני כועסת על חברות הכנסת ועל ארגוני הנשים. כולן מחזקות את תביעת הנשים, ובסופו של דבר הנשים סובלות: יש להן משכורת קטנה יותר ופנסיה קטנה יותר, והן חיות יותר שנים בעוני".

נשואה בשנית

"תוך שבועיים החלטנו להתחתן"

בשנת 1960, כשעבדה במשרד ראש הממשלה, פגשה תמר את אריה אשל, אז שגריר ישראל באורוגוואי ובעבר קונסול ישראל בבואנוס איירס. "הכרנו הרבה קודם, אבל לא היה בינינו קשר. כשנבחרתי לוועדה למעמד האישה של האו"ם ועמדתי לצאת לוועידה בארגנטינה, ביקשתי ממנו מידע על היהודים שחיים שם. קבענו פגישה, ובמהלכה נדלק אצל שנינו משהו באופן מאוד בלתי צפוי. תוך שבועיים החלטנו להתחתן. אני הייתי בת 40, גרושה עם בת, הוא בן 52, אלמן עם בן ובת. "הייתה לנו אהבה בלתי רגילה ונישואים מאוד מאושרים", היא אומרת. כשאריה מונה לשגריר בברזיל, היא לא הסתפקה בתפקיד של אשת שגריר אלא מונתה רשמית

"למה לא נתנו לה את פרס ישראל?"

"עם הקמתה הכריזה מדינת ישראל כי יתקיים בה שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור, אך מציאות חייהן של הנשים במדינת ישראל הצעירה הייתה שונה בתכלית", אומרת ההיסטוריונית והחוקרת



ד"ר שרון גבע מאוניברסיטת תל אביב וסמינר הקיבוצים, שראיינה את תמר אשל במסגרת המחקר לספרה "האשה מה אומרת" (הוצאת מאגנס), אשר יצא לאור באחרונה. הספר, הנושא את שם מדור הנשים בעיתון "דבר" של שנות ה-50, הוא מחקר היסטורי המבוסס על עיתונות הנשים ומדורי הנשים בעיתונות, שמביא עמדות ודעות של נשים ישראליות בעירן של ראשית שנות המדינה. "סיפורה של תמר אשל, אישה מרשימה מאוד, שהמגדר שלה לא היווה לה חסם, הוא בהחלט יוצא דופן. היא עבדה מחוץ לבית בעבודה תובענית מאוד ולא במקצוע שהיה מסורתי לנשים, ולא פעם עוררה את כעסן של הנשים בסביבתה בסדרי העדיפויות שלה. המפגש איתה היה חוויה מיוחדת, ודברים שאמרה לי מהדהדים במקומות שונים בספר. בינינו, אני לא מבינה למה עדיין לא נתנו לה את פרס ישראל".



21.39x27.84	6/6	51	עמוד	לאשה	15/06/2020	73340092-8
מאגנט - הוצאת ספרי - 25910						

הצצה לאלבום המשפחתי



135 Central Park West

Connecticut

כלונדון עם בעלה, ועד לאחרונה הגיעה פעמיים בשנה לראות אותי. עכשיו אינה בקו הבריאות אבל מטלפנת כל יום. יעל, היום בת 71, גרה במיתר, ליד בארשבע. יש לה ארבעה ילדים משני בעלים, ויש לי ממנה שישה נינים. אחת מהם נולדה ביום ההולדת שלי וקוראים לה תמרה, על שמי. התרגשתי מאוד."

רק שמונה שנים הספיקו תמר ואריה ליהנות מאהבתם. בשנת 1968, בעת שהיה שגריר בקנדה, נפטר אריה מדום לב כשהיה בקולנוע. תמר לא הייתה איתו כשזו קרה. "זה היה שבר גדול, אבל לא היה לי זמן להישבר", היא נזכרת. "הייתי צריכה לבשר לרות על אביה ולדאוג שגופתו תוטס לארץ. מסע ההלוויה שלו עבר ליד משרד ראש הממשלה לוי אשכול, וכל השרים יצאו לחלוק לו כבוד אחרון. הוא קבור בהר המנוחות, ויש לידו קבר שמחה לי."

אחרי מותו של אריה המשיכה תמר לייצג את ישראל בגופים שונים של האו"ם וב-1968 הוענק לה תואר שגריר. רה. שנה אחרי כן נעשתה יועצת פוליטית של טרי קולק, ובהמשך נבחרה למועצת העיר ושימשה במגוון תפקידים. ב-1990 הוענק לה התואר "יקירת ירושלים".

ח"כית מטעם המערך

"שמו לי רגליים"

בשנת 1977 נבחרה אשל מטעם מפלגת "המערך" לכנסת התשיעית וכיהנה גם בעשירית, עד שזו פוזה ב-1984. בשבע שנותיה כח"כית פעלה במספר רב של ועדות. "כש" נבחרתי לכנסת, לא התקבלתי יפה על ידי נשים ממפלגתי. הן לא רצו אותי. הגעתי מלאת זכויות על עשייה, והן הרגישו כאילו שאני הולכת לגזול מהן יוקרה ושמו לי רגליים. הייתה שם מישהי שממש ירדה לחיי. נשים ממפלגות אחרות היו נחמדות אליי, אבל במפלגה שלי היה לי קשה", היא מרגישה. "כשרציתי להגיש הצעה לחוק או לנאום, נאלצתי להגיש את החומר לאישור מוקדם בהנהלת הסיעה, ולא פעם לא אישרו לי, כי מישהו ותיק יותר תבע לעצמו את הנושא. פעם מוניתי לעמוד בראש ועדה, ומישהי באה בדמעות להנהלת הסיעה ואמרה שתמר אשל כבר הייתה שגרירה ועשתה תפקידים חשובים וביקשה את התפקיד לעצמה. היא בכתה, והגברים נמסו והחליטו לתת לה את הוועדה. אבל לא הייתי מרידה. הייתה לי המון עבודה חשובה".

בין היתר היא קידמה חוקים בנושאי תאונות דרכים, מעמד האישה, כלכלה ובריאות. במסגרת מלחמתה באי לימות נגד נשים הגישה בקשה להצעת חוק לשינוי היחס למתלוננות על אונס. "המשטרה התנהגה לנאנסות בצורה נכזית. התבקשתי לשנות את שם ההצעה ולא להזכיר את המילה אונס כי 'זה לא נאה', אבל התעקשתי. בסופו של דבר, את החקיקה השלימה שולמית אלוני, שהיו לי יחסים טובים מאוד איתה".

במפלגת העבודה היא נחשבה ל"נץ" והצביעה, בניגוד למשמעת המפלגתית, בעד סיפוח הגולן. בהמשך עזבה את המפלגה ונמנתה עם מייסדי תנועת "הדרך השלישית" והייתה חברה בהנהלת המועצה הציבורית לאומית לגולן, עד שזו פוזה. במשך השנים היא מיתנה את דעותיה. "היום אני בעד מדינה פלסטינית. חייבים לתת להם קצת גאווה וכבוד. זה חשוב מאוד אצלם", היא פוסקת. ■

עם הבנות יעל ורות. "לא רציתי שיעל, שהייתה אז בת 11, תעבור איתנו לברזיל, כי רציתי שהיא תהיה ילדה ישראלית. היא כעסה מאוד על אמה המרשעת, אבל זה לא הדאיג אותי"



עושים סטילס בלילה

לתפקיד שבמסגרתו סייעה בחתימת הסכם לסיוע ישראלי-ברזילאי. הבנות לא הצטרפו אליהם לברזיל מתוך החלטה לשמור על הישראליות שלהם. רותי, בתו של אשל, שהייתה אז בת 16, התגוררה בדירתם בירושלים עם שותפה, ויעל, אז בת 11, עברה לגור אצל משפחה יקית שהחזיקה ילדים של שליחי משרד החוץ. אחת לשנה הן הגיעו לביקור של חודש וחצי בברזיל. "לא רציתי שיעל תבוא איתנו כי חששתי שכבתו של שגריר יכניסו אותה לשמלות

ערב ולאירועים נוצצים, ואני רציתי שהיא תהיה ילדה ישראלית עם חברות ישראליות. היא כעסה מאוד על אמה המרשעת, אבל זה לא הדאיג אותי. לפני שנה יעל אמרה לי: 'בעבר כעסתי עלייך ששלחת אותי לבית ספר יהודי בניו יורק ועל כך שהתעקשתי שאהיה בארץ כשנסעת לברזיל. היום אני מודה לך על שני הדברים. הראשון עזר לי בנישואי עם יהודי אמריקאי (שהתגרשה ממנו בהמשך), והשני גרם לחיזוק השורשים שלי כאן'. התודה המאוחרת שלה הייתה אישור לכך שנהגתי נכון. במשך שנים עקבתי אחרי ילדי משרד החוץ, והרבה מהם היו מנוכרים לגמרי לישראליות", אומרת אשל. "רותי, היום בת 76, היא בתי לכל דבר וקשורה אליי מאוד. היא חיה

"אני לא פוחדת מהמוות. חייתי מספיק. כמה צריך? די לי ב-102,

104 מקסימום. אם אני יכולה להמשיך לראות טלוויזיה או לקרוא ספר וליהנות,

זה בסדר. אם הראש שלי לא יעבוד, אני ממש לא רוצה לחיות"